

Особливості законодавчого регулювання забезпечення соціальних прав у Чехії після вступу до Європейського Союзу

Володимир Гребеник

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrebennykVI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-2210-3317*

Вступ країни до Європейського Союзу пов'язаний із необхідністю дотримання суттєвих вимог бюджетної дисципліни, тому нерідко може сприйматися науковцями чи політиками як перешкода для розширення державних соціальних гарантій. Натомість одним із доказів вдалої реалізації системи соціального захисту в Чехії є найменший серед інших держав Європейського Союзу показник частки осіб, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, протягом останніх десяти років за даними офісу статистики Європейського Союзу Євростат [1].

Відтак, запроваджена у Чехії система механізмів забезпечення соціальних прав є цікавим прикладом вирішення проблем у цьому напрямку посткомуністичною державою одночасно з інтеграцією до Європейського Союзу. Науковці називають Чехію класичним прикладом поєднання ідеально-типових моделей держави добробуту, оскільки вона демонструє явну схильність до континентальної, корпоративістської моделі, містить універсалістські елементи (успадковані від комуністичного періоду чи вкорінені ще до початку Другої світової війни) [2, с. 138].

Сучасна система правових механізмів соціального захисту у Чехії була сформована відразу після вступу до Європейського Союзу. Зокрема, законодавчі зміни щодо системи соціального захисту у Чехії відбулися у 2006 році у зв'язку з прийняттям трьох законів:

- Закон № 108/2006 про соціальні послуги;
- Закон № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум;
- Закон № 111/2006 про допомогу в матеріальній скруті.

Законом про соціальні послуги не лише було врегульовано умови надання соціальної допомоги особам, які потрапили у скрутне становище, а й удосконалено інституційні механізми діяльності держави у цій сфері, визначено порядок контролю за використанням допомоги.

Однією з важливих особливостей цього закону дослідники називають делегування обов'язків регіональним органам влади з розширенням вибору для отримувачів послуг [3, с. 53]. Джерелом фінансування надання соціальних послуг згідно з параграфом 101 Закону № 108/2006 були субсидії з державного бюджету, які надавалися за умови наявності середньострокового плану розвитку соціальних послуг [4].

Особлива увага в Законі № 108/2006 приділена регулюванню правового статусу та підготовки соціальних працівників, медиків та сімейних консультантів.

Зокрема, в частині восьмій Закону № 108/2006 зазначено про необхідність постійної освіти соціальних працівників, а в частині дев'ятій – визначені вимоги до певних категорій працівників.

Законом № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум було передбачено два показники: прожитковий мінімум (*životní minimum*) – мінімальна межа фінансового доходу для забезпечення харчування й інших основних особистих потреб та екзистенційний мінімум (*existenční minimum*) – необхідний дохід для задоволення потреб особи на рівні, що дозволяє вижити. Відповідно до параграфу 1 цього закону зазначені показники не включають необхідні витрати на житло [5].

У первинній редакції параграфу 2 Закону № 110/2006, прийнятій у 2006 році, розмір загального прожиткового мінімуму було встановлено на рівні 3 126 чеських крон на місяць. Наразі ця межа дорівнює 4 860 чеських крон на місяць. При цьому, Закон № 110/2006 встановлював порядок розрахунку прожиткового мінімуму для осіб, які проживають разом, у тому числі й залежно від наявності у них на утриманні дітей різного віку. Вказана модель є досить гнучкою і дозволяє чітко визначати необхідний прожитковий мінімум для всієї родини.

Екзистенційний мінімум у 2006 році становив 2 020 чеських крон на місяць, а в 2025 році дорівнює 3 130 чеських крон. Параграф 5 Закону № 110/2006 обмежив його застосування до дітей, які перебувають на утриманні, пенсіонерів за віком, осіб з інвалідністю третього ступеня та осіб, які досягли 65 років (згодом – до осіб, старше 68 років). Цією ж нормою передбачено право уряду збільшити розміри прожиткового та екзистенційного мінімумів з урахуванням фактичного збільшення вартості продуктів харчування та інших основних особистих потреб, якщо зростання офіційного індексу інфляції перевищило рівень 5 % [5].

Закон № 111/2006 про допомогу в матеріальній скруті регулює надання допомоги для забезпечення базових умов проживання особам, які її потребують. Відповідно до параграфу 2 цього закону дохід та умови життя заявника і осіб, які з ним проживають, підлягають оцінці у порядку, визначеному Законом № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум. Для визнання осіб такими, що перебувають у матеріальній скруті, встановлено наступні критерії: сукупний дохід після вирахування розумних витрат на житло не досягає прожиткового мінімуму; неможливість самотійно збільшити дохід через свій вік, стан здоров'я або інші серйозні причини, внаслідок чого існує загроза забезпечення найважливіших умов життя; у разі перевищення доходів над прожитковим мінімумом, але за умови, якщо існує серйозна загроза для здоров'я особи [6].

Основним принципом Закону № 111/2006 науковці називають ідею про те, що особи, які працюють, повинні жити краще, ніж ті, хто не працює або ухиляється від роботи [7, с. 64]. Бенефіціарами такої допомоги могли бути як громадяни Чеської Республіки, так і громадяни ЄС, які проживають на її території понад три місяці та не мають права на соціальні виплати згідно із законодавством ЄС, яке застосовується на території Чехії [8]. Зазначені підходи демонструють прагнення чеської влади збалансувати обмеженість ресурсів, які

спрямовуються на забезпечення соціальних потреб, та необхідність дотримання вимог європейської інтеграції та принципу рівності в межах Європейського Союзу.

Частина третя Закону № 111/2006 визначила три види виплат: допомога на проживання (příspěvek na živobytí), доплата на житло (doplatek na bydlení) та невідкладна допомога у надзвичайній ситуації (mimořádná okamžitá pomoc).

Допомога на проживання відповідно до параграфу 22 Закону № 111/2006 підлягає поверненню повністю чи частково якщо отримувач перебував у стані матеріальної скрути тимчасово, тобто відповідно до встановлених фактів можна обґрунтовано припустити, що така особа відновить забезпечення власних життєвих потреб протягом короткого проміжку часу. Для заохочення економічної активності осіб параграфом 25 Закону № 111/2006 передбачалося збільшення допомоги на проживання на 40 відсотків для тих отримувачів, які шукають роботу та намагаються покращити свій дохід завдяки власній праці.

Отже, правові основи соціального захисту у Чехії були закладені у трьох законах 2006 року, які залишаються чинними й досі. Успішність чеської моделі підтверджується найнижчим серед країн Європейського Союзу рівнем частки осіб, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції. Узагальнене дослідження системи законодавчих норм Чехії дозволяє викоремити такі відмінні ознаки законодавчого регулювання забезпечення соціальних прав:

1. Поєднання елементів континентальної корпоративістської моделі із елементами, що були притаманні для комуністичного періоду. Збалансованість розвитку національної соціальної політики через диференційований підхід, удосконалення кадрового забезпечення та інституційні інновації дозволили створити власну модель для досягнення високих стандартів соціального захисту в умовах обмежених бюджетних ресурсів.

2. Системний підхід до регулювання різних видів соціальної допомоги сприяв формуванню у Чехії цілісної системи правових механізмів соціального захисту, адаптованої до вимог європейської інтеграції. Досліджені закони є взаємопов'язаними між собою, приймалися в межах одного року і поступово змінювалися відповідно до потреб суспільства.

3. Делегування регіональним установам функцій щодо розподілу соціальної допомоги зі збереженням контролю і підзвітності за її використанням продемонструвало важливість удосконалення інституційного децентралізованого механізму і професійного розвитку соціальних працівників.

4. Запровадження гнучкої моделі розрахунку прожиткового та екзистенційного мінімумів, стимулювання економічної активності населення та запобігання недобросовісному використанню допомоги підвищили довіру до держави з боку населення та зробили чеську систему близькою до втілення ідеалів справедливості.

Загалом, чеський досвід демонструє, що посткомуністичні держави здатні створювати ефективні системи правових механізмів соціального захисту, які не лише забезпечують високий рівень соціальної безпеки, але й сприяють

економічному розвитку та європейській інтеграції.

Ключові слова: соціальні права; Чехія; Європейський Союз; право на житло; прожитковий мінімум

Список використаних джерел

1. European Union. (2025). *Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex*. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n\\$defaultview/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n$defaultview/default/table?lang=en). (дата звернення: 19.09.2025).
2. Horváthová, Z., Abrahám, J., & Chvátalová, I. (2015). *Development of social security in the Czech Republic in the context of current international treaties*. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 1(3), 135–141.
3. Potůček, M. (2009). *The Czech National Model of the Welfare State. Tradition and Changes*. In *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model*, edited by S. Golinowska, P. Hengstenberg, and M. Żukowski. Warsaw: Friedrich-Ebert-Stiftung and Wydawnictwo Naukowe Scholar.
4. Zákon č. 108/2006 Sb. *o sociálních službách* (2006). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108/zneni-0> (дата звернення: 22.09.2025).
5. Zákon č. 110/2006 Sb. *o životním a existenčním minimu* (2006). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110> (дата звернення: 22.09.2025).
6. Zákon č. 111/2006 Sb. *o pomoci v hmotné nouzi* (2006). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111> (дата звернення: 22.09.2025).
7. Štefko, M. (2020). *Czech understanding of social risks and their limitations*. *Przegląd Prawa i Administracji*, Tom 123, 61-67.
8. Pichrt, Jan and Koldinskà, Kristina, *The Right to Social Security in the European Constitutions* (2014). Charles University in Prague Faculty of Law Research Paper No. 2014/II/1, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2540550> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2540550>.